УДК 811.111: 616.31](07)

Єрченко О. В.,
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ N+N VS ADJ+N ЯК СТИЛІСТИЧНИХ ТА СЕМАНТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ESP

*Стаття розглядає словосполучення **іменник + іменник** та **прикметник + іменник** в текстах на медичну тематику, які використовуються для навчання студентів–медиків англійської мови. Правильне вживання таких словосполучень впливає на адекватність сприйняття медичної інформації, оскільки вживання іменника і прикметника в атрибутивній позиції несе різне семантичне навантаження на означуване слово. Дана проблема ускладнюється при перекладі словосполучень українською мовою з огляду на відмінності у морфологічній та синтаксичній структурі.*

Ключові слова: *словосполучення, сполука, текст, медичний текст, науковий стиль, семантичне навантаження, лексичне значення.*

*Статья рассматривает словосочетания **имя существительное + имя существительное** и **имя существительное + имя прилагательное** в текстах на медицинскую тематику, используемые для обучения студентов-медиков английскому языку. Правильное употребление таких словосочетаний влияет на адекватность восприятия медицинской информации, поскольку употребление существительного и прилагательного в атрибутивной позиции несет различную семантическую нагрузку на основное слово. Данная проблема усложняется при переводе словосочетаний на украинский язык из-за отличий в морфологической и синтаксической структуре.*

Ключевые слова: *словосочетание, текст, медицинский текст, научный стиль семантическая нагрузка, лексическое значение.*

*The article considers the word combinations **noun + noun** and **adjective + noun** in medical texts used for teaching English to the students of medicine. The correct usage of such combinations influences upon the adequate acquiring of medical information, because the use of noun and adjective in attributive position has different semantic loading on the main word. The problem becomes more complicated while translating into Ukrainian because of difference in morphological and syntactical structures.*

Key words: *word combination, compound, text, medical text, scientific style, semantic loading, lexical meaning.*

Вступ. В науковій мовознавчій літературі віддавна розглядаються проблеми сполучення слів у мові, але ця проблема не втрачає своєї актуальності при навчанні іноземних мов, особливо англійської мови для спеціальних цілей (ESP). Розвиток академічного спілкування пов’язаний із прискореним розвитком у різних галузях науки, техніки, технологій, економіки, медицини. Більшість наукових знань щоденно поповнюється через письмову англійську мову, тому вміння читати, розуміти, перекладати та створювати свої тексти стає важливою навичкою в кожній академічній галузі, медицині зокрема.

Мета і завдання статті: з’ясувати системно-стуктурні відношення та семантичне узгодження між компонентами словосполучень, що вживаються в англомовних медичних текстах, та уточнити роль прикметника/іменника при формуванні лексичного значення.

Матеріалом дослідження є словосполучення у навчальних текстах для студентів-медиків.

В процесі аналізу використовувалися **методи:** компонентного аналізу, функціонального аналізу синтаксичних одиниць, метод опису та зіставлення мовних явищ в англійській та українській мовах.

Результати дослідження та їх обговорення.

З лексичної точки зору, основна проблема у науці – це створення відповідних термінів для позначення нових явищ. Окрім створення нових слів, особливо для нових понять, часто використовуються слова, які існують у мові, але в новому контексті набувають нового змісту, відмінного від інваріантного значення слова, – модифікатори, що вказують на специфічну якість, що входить до даного поняття. Наприклад, у фразі *common dietary supplement* іменник *supplement* уточнюється, модифікується прикметником – *dietary* –, який в свою чергу модифікується іншим прикметником – *common.*

Підвищений інтерес до проблем словосполучень, особливо до нових тенденцій у сполучуваності слів, за рахунок використання внутрішніх ресурсів мови, представлений у багатьох працях, зокрема О.С. Ахманової, В.М. Ярцевої, Ц.С. Горєлик, В.С. Перебийніс, В.В. Бурлакової, А.М. Приходько, А.Е. Левицького та ін. Низка праць також присвячена проблемам комбінаторики іменнників та прикметників та семантики (В.Полковський, Р. Дудок, О. Огуй, Д. Болінджер та ін.). Загальноприйнятим є визначення, що “словосполучення – синтаксична конструкція поєднання на підставі підрядного зв’язку двох і більше повнозначних слів” [3]. Але необхідно підкреслити, що у словосполученні існує певна сумісність денотатів, які відображають, скажімо, реалії медичної науки, на відміну від власне мовної сумісності, наприклад прикметників *tall* і *high* з іменниками, які є “визначені” системою мови та вживання.

Теоретичні засади семантичної сполучуваності слів викладено у працях Ю.Д. Апресяна, В.В. Виноградова, В.Г. Гака, Ю.С. Степанова, І.В. Арнольд та ін. Обсяг і специфіка лексичного значення зумовлюють ту чи іншу синтаксичну й лексичну сполучуваність. “Семантична й асоціативна реалізація окремого слова можлива тільки в його сполучуваності з іншими словами в межах певної синтагми. Слово як носій пучка смислів, що виробляються у процесі колективного сприймання дійсності, саме у словосполученні, у синтагматичному ланцюжку реалізує свою конкретність, позначаючи предмети, явища, їх ознаки, і зберігає у своїй внутрішній

© Єрченко О. В., 2013

формі денотативно-сигніфікативний зміст як член парадигматичного ряду" [1]. Окрім того, опанування чужоземною мовою (на рівні освічених носіїв мови), що проявляє в своїй структурі неповторні та специфічні властивості, вимагає проникнення в закони цієї мови, чужого сприйняття дійсності, оволодіння формальними законами і, що найважливіше, "слова однієї мови в більшості випадків не просто відповідають словам другої мови, а знаходяться в досить складних і різноманітних відносинах" [Л.В.Щерба].

У залежності від сфери застосування мови, змісту висловлювання, ситуацій та цілей спілкування виділяється декілька різновидів функціональних стилів, що характеризуються певною системою відбору та організації в них мовних засобів.

Робота з науковими та академічними медичними текстами як у плані адекватного їх розуміння, так і при їх створенні вимагає вмінь та навичок використання широкого ряду граматичних, семантичних та стилістичних засобів, які би уможливлювали належне їх розуміння та дотримання наукового стилю. В основі такого підходу лежить явище конденсації ідей на текстовому рівні, так звана *компресія.* Як зазначає Н.Ю. Яковишена, явище компресії нерозривно пов'язане із поняттями мовної надлишковості та мовної економії [4]. Компресія – це можливість висловити певний об'єм інформації мінімальними мовними засобами. Питання компресії неминуче виникає при перекладі з англійської мови на українську, і навпаки. Особливо це явище характерне для англійської мови на грамматичному та лексичному рівнях, на відміну від української мови, в якій використовуються поширені речення при перекладі з англійської мови. Серед причин творення таких сполук можна назвати: а) принципи мовної економії, б) бажання новизни, в) необхідність називати нові поняття зрозумілими загальновживаними словами.

Матеріалом дослідження послугували тексти, що використовуються для навчання студентів, на основі англійських та американських медичних журналів. Дане дослідження зосереджує увагу на словосполученнях *іменник + іменник* та *прикметник + іменник*, які поширено вживаються у текстах в галузі медицини. Поширеність такого вживання пояснюється тим фактом, що дані словосполучення покликані виносити на імпліцитний рівень певну частку інформації і, тим самим, уникати зайвої описовості та неформального стилю. Такий підхід пояснюється багатьма чинниками, зокрема вимогами самого наукового стилю письмової комунікації та вимогами періодичних видань, які публікують дані тексти. Робота зі студентами саме у цьому аспекті полегшує їх перспективи правильної побудови речень та дотримання наукового стилю.

При цьому варто наголосити на декількох моментах, які важливі для адекватного розуміння даного питання. По-перше, ми виходили швидше з практичних, ніж теоретичних міркувань при висвітленні цієї теми. По-друге, називаючи словосполученнями структури *іменник + іменник* та *прикметник + іменник*, ми мали на увазі ті структури, які використовуються як *семантичні сполуки (compounds),* а не звичайні словосполучення. Такі лексичні одиниці означають не просто окремі слова, а певні колокації та моделі, які є мовними засобами для передачі компактної інформації, і тому вони стають термінами. Для прикладу візьмемо сполуки *pain relief, heart /heartbeat rate, primary care specialist, life expectancy,* які сприймаються як одне ціле та не представляють труднощів для студентів. Окрім того, сполуки такі як *clinical guideline panels, trustworthy clinical practice guidelines, multivitamin treatment assignment* представляють труднощі, бо вони не є готовими сполуками, а тому читач/слухач змушений сам конструювати їх значення, у нашому випадку – переклад.

Стосовно другої тези: ми ґрунтувалися на ряді робіт англомовних дослідників, які провели таку диференціацію [5; 7; 8; 9]. і які застосовують поняття *compounds* для вищезгаданого типу словосполучень. По-третє, ми ставили собі за мету розглянути дану проблему у дотичності з реаліями української мови, тому що є необхідність перекладу певних мовних структур, а не просто їх тлумачення, при навчанні студентів–медиків англійської мови.

З іншого боку, існує проблема правильного використання таких словосполучень студентами при написанні наукової статті, до якої додається резюме англійською мовою, оскільки вживання іменника і прикметника в атрибутивній позиції несе різне семантичне навантаження на означуване слово, що впливає на сприйняття медичної інформації. Здатність слова сполучатися з іншими словами і форми прояву цієї здатності залежить не тільки від граматичних властивостей слова (тобто, від приналежності слова до певної частини мови), але й від його лексичного, інваріантного значення. Дана проблема ускладнюється й тим, що в українській медичній термінології не завжди послідовно дотримуються адекватності при перекладі вищезгаданих словосполучень.

Академічні тексти на медичну тематику рясніють такого різновиду структурами, тому ми вважаємо, що дане питання має першорядну вагу. З цією метою було проаналізовано навчальні тексти в галузі медицини (120 сторінок) та визначено кілька різновидів лексико-семантичних сполук [ЛСС]. Приводимо приклади деяких з них та подаємо переклад українською мовою:

Примітка:

(**N1** – позначаємо основний іменник у словосполученні, тобто такий, що зберігає своє інваріантне значення; **N2** – іменник, який виступає у ролі означення до N1; **N3** – іменник, який є допоміжним для N2, тобто виступає у ролі означення до N2; **Adj** – прикметник ; **Adv** – прислівник).

1) Adj + N1

Medical Faculty (vs Dentistry Faculty) – медичний / стоматологічний факультет; scientific research – науково-дослідна робота; tutorial education – виховна робота; medical science and research – НДР (науково-дослідна робота).

2) N2 + N1

Animal experiments – досліди на тваринах; university schools – факультети /школи університету; blood pressure – тиск крові; life expectancy – тривалість життя; pain relief – полегшення болю; recreation center – центр відпочинку.

3) Adj + N2 + N1

Preventive health care – профілактика захворювань; intensive / terminal care unit – відділ інтенсивної терапії / відділ для смертельно хворих; critical care specialists – спеціалісти з надання допомоги у критичних випадках; primary care specialists – спеціалісти з надання первинної допомоги.

4) Adj / Adv + Adj + N1

The chief academic and administrative officer – головна посадова особа з навчальної роботи та адміністративних питань.

Особливий стиль висловлення турботи про пацієнтів з проблемами серця відображено в наступному прикладі, де в одному реченні зібрані лексичні одиниці різного способу творення: *“Loss of insurance, underinsurance, employment instability, bankruptcy, education debt, economic free fall – the risks accumulate”.*

Два наступні приклади яскраво демонструють сполуки, які складаються з декількох компонентів, і вони є досить продуктивним способом представляти інформацію у медичних журналах. (підкреслення – автора статті)

1) Thus, definitive information on the potential benefits, risks, or lack thereof, related to taking a daily multivitamin may have substantial effects on personal and clinical decision making and policy making. The Physicians' Health Study II (PHS II) represents the only large-scale, randomized, double-blind, placebo-controlled trial testing the long-term effects of a common multivitamin in the prevention of chronic disease. We present the findings for multivitamin use on total and other common site-specific cancers; the effects of a multivitamin on cardiovascular events, eye disease, *and cognitive decline are being published separately.* [10]

2) For the multivitamin component, the primary end points were total cancer (excluding nonmelanoma skin cancer) and major cardiovascular events. Prespecified secondary cancer end points included prostate, colorectal, and other site-specific cancers. Epithelial cell cancer, total and cancer mortality, and cancer-specific death were other end points examined in the analysis. Epithelial cell cancer was limited to carcinomas, which included all cancers except for lymphoma and leukemia [10].

Велика наявність подібних лексико-семантичних утворень в англомовному тексті взагалі, та медичному зокрема, пояснюється низькою флективністю англійської мови, внаслідок чого і виникло явище компресії і почали застосовуватись так звані *складені іменники* (у нашому випадку ми розглядаємо лише їх відкритий тип, коли їх компоненти залишаються окремими словами). Також, за термінологією А. Молдована, П. Беннетта та ін., це іменникові сполуки, які диференціюються від звичайних словосполучень наявністю семантичних зв’язків, здебільшого на імпліцитному рівні [2; 5] .

Англійська мова, будучи відкритою до подібних конструкцій, не обмежується двокомпонентними сполуками. У ній представлені три-, чотири-, і навіть більше компонентів. Згідно з К. Уілсоном [9], конструкції, складені у лексико-семантичні сполуки (ЛСС) первинно творяться як кліше з семантичними зв’язками усіх видів, наприклад, такими, що показують призначення об’єкта чи його окремий тип, тощо. У таких ЛСС спостерігається переміщення акцентації уваги на ключовий чи чільний іменник у кінцевій позиції, позаяк дана морфема визначає категорію цілої конструкції, однак препозиційний модифікатор при цьому має сильнішу акцентацію, ніж у звичайних словосполученнях.

Іншим аспектом ЛСС є модифікатори, представлені прикметниками. У цьому випадку дані модифікатори мають, з одного боку, суто атрибутивну функцію, а з іншого – функцію релятивну. Особливу увагу при розгляді даних конструкцій становить другий різновид, представлений відносними прикметниками, оскільки семантичні зв’язки між компонентами таких ЛСС знаходяться на імпліцитному рівні. З іншого боку, існує проблема правильного використання таких словосполучень, оскільки вживання іменника та прикметника в атрибутивній позиції несуть різне семантичне навантаження на означуване слово, що впливає на адекватність сприйняття медичної інформації. Дана проблема ускладнюється і тим, що в українській медичній термінології не завжди послідовно дотримуються адекватності при перекладі вищезгаданих словосполучень і в подальшому їх застосуванні у медичній практиці. Так, словосполучення “cell membrane” та “cellular membrane” практично не диференціюються і передаються одним словосполученням “клітинна мембрана”, що часто викривляє зміст, позаяк даний варіант перекладу лише передає якісні характеристики мембрани і зовсім не придатний для вираження явища приналежності мембрани до клітини.

Насиченість медичних текстів подібними словосполученнями-антагоністами спонукає до акцентації уваги на них при опрацюванні матеріалів на практичному занятті.

Виходячи з вищезазначеного, слід наголосити на тих перешкодах, які стоять на шляху україномовних студентів та спеціаластів, завданнями яких є адекватність перекладу даних ЛСС, а також побудова ними таких конструкцій англійською мовою. Причиною цього є більша експліцитність аналогічних ЛСС в українській мові з її семантичними, граматичними та стилістичними особливостями передачі смислу родовим відмінком, інтерпретацією, та порядком слів.

Підсумовуючи сказане, вважаємо за необхідне наголосити на певних **рекомендаціях** для роботи зі студентами – медиками:

1. Намагатися активізувати основні попередні знання студентів, пов’язуючи новий вокабуляр з уже засвоєними структурами.

2. Вказати на подібність семантичних перетворень у рідній мові та іноземній. Вираз ***drawer test*** (a test used in orthopedics/traumatology to explore the stability and integrity of the knee ligaments) – може бути незрозумілим для викладача англійської мови, а лексема ***drawer*** може бути невідома студентам. Викладач має пояснити, що таке ***drawer*** у загальномовному вжитку, а студенти догадаються про значення терміна на основі своїх попередніх знань з медицини.

3. Активно включати студентів у “творчий процес”. Бенджамін Франклін перефразував китайську приказку: “Tell me and I forget, teach me and I remember, involve me and I learn”. Заохочувати студентів до складання власних вокабулярів у формі словосполучень, радше ніж окремих слів.

4. Порівнювати словосполучення у двох мовах, наголошуючи на подібності та відмінності між двома мовами.

Література:

1. Денисенко З. М. Семантичне узгодження між компонентами словосполучення в українській мові автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Денисенко Зоя Миколаївна ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2005. – 23 с. : Бібліогр. : с. 2

2. Молдован А. М. Лексический аспект в истории церковнославянского языка // Вопросы языкознания сб. науч. трудов. – М., 1997. – № 3. – С. 63-75.

3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Селіванова О. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.

4. Яковишена Н. Ю. Компресія номінативних одиниць у науково-технічному тексті у когнітивному і функціональному аспектах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Російська мова” / Яковишена Наталя Юріївна ; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с. : Бібліогр. : с. 16.

5. Bennett P. A Course in Generalized Phrase Structure Grammar / CRC Press INC, 1995. – 227 p.

6. Bolinger D. Adjectives in English : Attribution and Predication – In : Lingua, 18, 1967. – Pp. 1-34.

7. Bolinger D. Categories, Features, Attributes – In : Brno Studies in English, 8, 1969. – P. 37-41.

8. Su Nam Kim, Meladel Mistica, Timothy Baldwin. Extending Sense Collocations in Interpreting Noun Compounds / CSSE and NICTA VRL, University of Melbourne, VIC 3010, Australia. – In: Proceedings of the Australasian Language Technology Workshop, 2007. – Pp. 49-56.

9. Kenneth G.Wilson. The Columbia Guide to Standard American English – Columbia University Press, 1993. – 1500 p.

10. NEJM – New England Journal of Medicine. – 2010.